

אשבל השדה *Stachys arvensis* צמח "אדום" חד

שנתי, הגדל בשרון (אפריל 2019)

כתבה: ערגה אלוני

אשבל **השדה** (שפתניים), הוא צמח חד שנתי (20-40 ס"מ), בעל גבעולים זקופים או נטויים. הגבעול מרובע מכוסה שערות בלוטיות המצויות גם בעלים.

העלים פשוטים נגדיים, שפתם חרוקה. עלי הבסיס גדולים מהשאר. הטרף אורכו 3-4 ס"מ, רוחבו 2 ס"מ. הפטוטרת אורכה 1-2 ס"מ. העלים על הגבעול יושבים מתחת לדור הפרחים, והם הולכים וקטנים במעלה הגבעול.

התפרחת דמוית אשכול. הפרחים מסודרים בדור, בכל דור המרוחק מקודמו מצויים 4-6 פרחים. בראש הגבעול הדורים וניצני הפרחים צפופים זה לזה. בדיקה אקראית במספר צמחים הראתה, שלאורך גבעול שארכו כ-30 ס"מ, נמצאו כ-8 דורים 1-2 מהם במצב פריחה והשאר לאחר פריחה.

גביע הפרח שעיר, מאוחה בחלקו. אורכו כ-1 ס"מ, ולו עוקץ קצר. המשכו 5 שיניים מחודדות, לעיתים השיניים בעלות גוון ארגמני.

שני הדורים העליונים באשכול הם במצב פריחה. בדור פורחים לרוב בו זמנית 2-4 פרחים מתוך כ-6. לפרח כותרת ורודה חיוורת דו שפתנית. אורכה 6-8 מ"מ נתונה בתוך הגביע ובולטת ממנו. השפה העליונה קמורה וזקופה (2 מ"מ), ובה מוסתרים האבקנים. שפה תחתונה בעלת 3 אונות. אונה אמצעית רחבה וארוכה משתי האונות הצדדיות, במרכזה וקרוב לשולי השפה מצויים עיטורים ארגמניים.

הפרחים דו-מיניים, האבקנים 4, קבועים על צינור הכותרת, שני אבקנים קצרים ושנים ארוכים. עמוד העלי גבוה ובראשו 2 אונות. השחלה עילית. הפרי מכיל 4 פרודות.

אשבל השדה הוא צמח נדיר. הוא גדל כיום בשרון. מתוך עשרה אתרים שהוא גדל בעבר, אותרו כיום 5 אתרים: חורשת הסרג'נטים, שמורת הדסים, אילנות מערב ומזרח, ובהוד השרון. בשנת 2006 גדל הצמח גם בקרבת גדות הירקון ליד צומת מורשה. הצמח נכחד

מהרצליה, מכפר יונה ומ"שדות איילון". בשני האתרים שהצמח גדל במאה ה-20 בגלילת פלשת (ראשון לציון ופתח-תקווה), הצמחים נכחדו.

במרץ 2018, אותר הצמח בפרדס מעובד בכפר נטר. האשבל צמח בשורת עצי הדר בצד הדרומי חשוף לאור. הוא סומן כדי לשמור עליו מכיסוח וריסוס. בפברואר מרץ 2019, זוהו באותו מקום בין מיני בר אחרים, 15 פרטים מפותחים. הם נמצאים במעקב כדי ללמוד על תפוצתם גם בשנה הבאה.

אשבל השדה נפוץ בעולם באזור הים-תיכוני, (ספרד, מרוקו, אלג'יריה, צרפת ואיטליה במערב ועד טורקיה, כרתים ולבנון) בצפון אירופה, (אנגליה סקוטלנד ואירלנד). באוקיינוס האטלנטי באיים הקנריים, האזוריים ובא"י כף-ורדה, בדרום אמריקה דרום אפריקה, מערב אסיה ודרום מערב אוסטרליה.

בית הגידול של הצמח אינו אחיד. באנגליה הוא גדל בשטחים לחים, בצדי דרכים ובשולי שטחים מעובדים עשירים בחומרי הזנה, ובמקומות מופרעים. לעיתים מהווה מטרד בקרקעות קלות גירניות. הצמח מעדיף קרקעות עם pH 6, או פחות מזה. בצל מלא הצמח אינו מתפתח הוא זקוק לשמש. בארץ בשרון הוא גדל בקרקעות חמרה קלות, בחורשות, או בשדות פתוחים. הימצאותו בפרדס מלמדת שהוא גדל גם בקרקע חרסיתית כבדה. יתכן שהוא בעל יכולת פלישה נוכח תפוצתו בארצות שונות מרוחקות זו מזו. יתרונו הוא שכצמח חד-שנתי הוא צומח מהר, ומייצר זרעים רבים. חישוב ממוצע של סך הזרעים לצמח אחד בעל 5 ענפים וענפי משנה מגיע לכדי 3000 זרעים המוטמנים כבנק-זרעים גדול ביותר בקרקע.

בתקופה הרומית הצמח היה בשימוש רפואי לטיפול בפצעים. וידוע שהרומאים פיזרו את זרעי הצמח לאורך דרכים בהם עברו. לא נמצאו עדויות כתובות נוספות על השימוש בצמח כיום ברפואה העממית אך הוא מופע ברשימת הצמחים הרעילים. יש מספר עדויות על השפעתו הרעה על כבשים שאכלו צמח זה.

תפוצת הצמח היא ים תיכונית ואירוסִיבירית.

פינברון-דותן נ ודנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

שמידע א פולק ג ופרגמן-ספיר א 2011 הספר האדום צמחים בסכנת הכחדה בישראל.
רשות הטבע והגנים, המשרד להגנת הסביבה.

Flora of North America: www.efloras.org

Flora of china: www.efloras.org

Grime JP Hodgson JG and Hunt R 1990 The abridged comparative plants ecology. Capman & Hall, London.

Online Atlas of the British and Irish flora: www.brc.ac.uk

Philbey AW Hawker AM and Evers JV 2001 A neurological locomotor disorder in sheep grazing *Stachys arvensis*. Aust. Vet. J. 79(6): 427-430.

Wagstaff DJ 2008 International Poisonous Plant checklist-Based Reference. CRC Press. pp- 380.

Weeds of Australia: www.environment.gov.au

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע 2019 אשבל השדה *Stachys arvensis* צמח "אדום" חד שנתי, הגדל
בשרון (אפריל 2019), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית", מספר 6.
https://www.kalanit.org.il/stachys_arvensis_blooming